

- 13 juni Amsterdam, Theater Carré,
20.15 uur
14 juni Rotterdam, De Doelen
(Grote Zaal), 20.15 uur

Mali, Nationaal Ensemble I

- 15 juni Den Haag, Openluchttheater
Zuiderpark, 20.30 uur

Mali, Nationaal Ensemble II

- 15 juni Utrecht, Centrum 't Hoogt,
20.30 uur

Mali, Nationaal Ensemble III

- 16 juni Den Haag, Openluchttheater
Zuiderpark, 20.30 uur
17 juni Nijmegen, Stadsschouwburg,
20.00 uur
18 juni Amsterdam, Tropenmuseum
(Lichthal), 20.15 uur

Madagascar, Ensemble Voninavoko

- 17 juni Rotterdam, De Doelen
(Grote Zaal), 20.15 uur
18 juni Utrecht, Muziekcentrum
Vredenburg, 20.15 uur
19 juni Amsterdam, Tropeninstituut
(Grote Aula), 20.15 uur

Nigeria-ensembles

Lees ook het HOLLAND FESTIVAL-magazine.
Een leesbaar kunstmagazine en waardevol souvenir.
Alle achtergronden plus agenda van dag tot dag.
In elke kiosk voor f 3,-.

- 13 juni Amsterdam, Theater Carré,
20.15 uur
14 juni Rotterdam, De Doelen
(Grote Zaal), 20.15 uur

Mali, Nationaal Ensemble I

- 15 juni Den Haag, Openluchttheater
Zuiderpark, 20.30 uur

Mali, Nationaal Ensemble II

- 15 juni Utrecht, Centrum 't Hoogt,
20.30 uur

Mali, Nationaal Ensemble III

Kora, Senegal.

Het ensemble maakt een keus uit onderstaand programma

Sandia (dans van de griots)

Koorzang en dans uitgevoerd door het gehele ensemble. Sandia is een dans die bij uitstek geschikt is als inleiding op feestelijke gebeurtenissen van de griotkaste. Deze dans geeft uitdrukking aan levensvreugde en creëert de gewenste sfeer.

Soundiata (gedeelte uit het Malinké-epos)
zang Djélimady Sissoko no. 2
koras Sidiki Diabaté (solo)
Djélimady Sissoko no. 1
(begeleiding)

balafons Djélimady Diabaté (solo)
Loutigui Diabaté (begeleiding)

Soundiata bestaat uit oude lofzangen die door de griots gezonden werden ter ere van hun heerser, de stichter van het oude Mali.

Sonafing (traditioneel lied uit het Bambara koninkrijk Ségou gespeeld op de n'goni)
n'gonis (traditionele gitaar) Mody Tounkara (solo)
Mamadou Sissoko (begeleiding)
Amadoun Dagamaïssa (bas)

Sonafing is een loflied op de dapperheid van soldaten en de eed die zij gezworen hebben. In oorlogstijd werd dit lied tijdens de nachtwake gezongen.

Saligui (liefdeslied van de Sarakolé)
solist Démou Dramé
n'gonis Mody Tounkara (bas)
Mamadou Sissoko (solo)
n'tamani (tambourijn) N'Doula Dia (solo)
n'taman (tambourijn) Adama Diabaté (begeleiding)
koor Oumou Tounkara, Manian
Damba, Souadou Soumano

Saligui is een klacht van Sarakolé-meisjes die treuren om het vertrek van hun verloofden naar Europa.

Sadjourou (Bambara fluitsolo)
solist Diawoye Diarra

Een melancholieke melodie die oproept tot aandacht en zorg voor weeskinderen. Bij de Bambara uit Ségou wordt Sadjourou ook gebruikt als rouwlied.

Djirmardié (lied uit Sonraï)
solist Fissa Maïga
viool Fanga Aligui Diawara (solo)
fluit Diawoye Diarra (begeleiding)
n'goni Amadoun Dagamaïssa (bas)

De zangeres bezingt de lange jaren van droogte die het noorden van Mali en de gehele Sahel hebben geteisterd en zij roept op tot het nemen van maatregelen, zodat een dergelijke ramp nooit meer kan gebeuren.

Touramakan (kora solo van de Mandé griots)
koras Sidiki Diabaté (solo)
Djélimady Sissoko no. 1
(begeleiding)

Een loflied op de vermaarde generaal van Soundiata, Touramakan Traoré, gezongen door de keizerlijke griots.

Maliba (Malinké lied uit Kita)
solist Oumou Tounkara
koras Sidiki Diabaté (solo)
Djélimady Sissoko no. 1
(begeleiding)

balafons Djélimady Diabaté (solo)
Loutigui Diabaté (begeleiding)

Malinké fluit Mamadou Diallo (solo)
koor Dogomani Dagnon, Manian
Damba, Koumba Sidibé

Maliba betekent: het tegenwoordige Mali. Dit danslied gaat over de inzet waarmee gewerkt wordt aan de toekomst en het geeft uiting aan de vreugde over wat er al bereikt is.

Andounyadi (violsolo uit Sonrai)
solist Fanga Aligui Siawara

Deze trieste melodie geeft uitdrukking aan het lijden van een volk dat op de vlucht is voor de droogte. De viool wordt door een vrouw bespeeld, wat gebruikelijk is in het noorden van Mali.

Sosso (koorzang over liefde en vriendschap)

Uitgevoerd door het gehele ensemble.
Oorspronkelijk was Sosso een welkomstlied voor bijzondere gasten van de Mandé, waarin herinneringen werden opgeroepen aan de reis. Het lied benadrukt ook het belang van een goede verstandhouding en trouw binnen menselijke relaties.

Sadagoundo (dans van de Khasso)
grote trommel Djélimakan Sacko
Djélimoussa Diabaté
n'tamani N'Doula Dia
n'taman Adama Diabaté
balafons Djélimadi Diabaté
Loutigui Diabaté
gitaar Démou Dramé
Dogomani Dagnon
dans Oumou Tounkara, Manian Damba, Souadou Soumano
Wolé horé (lied van de Fulani)
solist Amadoun Dagamaïssa
n'goni Mody Tounkara (bas)
viool Fanga Aligui Diawara (begeleiding)
fluit Diawoye Diarra (solo)
gitaar Dogomani Dagnon
Souadou Soumano
koor Manian Damba, Oumou Tounkara, Koumba Sidibé, Démou Dramé

Wolé horé gaat over hoop, rijkdom en geluk. Het is een populaire dans van de jonge Fulani, waarin de terugkeer van

de kudde uit de weidegebieden gevierd wordt.

Oyo lélé (Malinké fluitsolo)
solist Mamadou Diallo

Een vrolijk liedje dat meisjes uit het dorp uitnodigt tot zingen en dansen in het maanlicht.

Guédé (Malinké lied uit de Kita-streek)
solist Manian Damba
balafons Djélimady Diabaté (begeleiding)
Loutigui Diabaté (solo)
grote trommels Djélimakan Sacko
Djélimoussa Diabaté
Malinké fluit Mamadou Diallo (solo)
koor Dogomani Dagnon, Souadou Soumano, Oumou Tounkara

Guédé is een jachtlied, gezongen bij de terugkeer van de jagers na een succesvolle jacht.

Djaye bana (ritme van de Ouassoulou uit de Bougouni-streek)
solist Koumba Sidibé
balafon Loutigui Diabaté (solo)
fluit Diawoye Diarra (begeleiding)
djenné (Malinké trommel) Djélimady Sissoko no. 2 (begeleiding)
koor Manian Damba, Souadou Soumano, Oumou Tounkara

Dit bittere lied gaat over de dood die een einde maakt aan al het menselijke geluk.

Kémè Bourama (balafonsolo)
balafons Djélimady Diabaté (solist)
Loutigui Diabaté (begeleiding)
dans Oumou Tounkara, Manian Damba, Dogomani Dagnon, Souadou Soumano

Kémè Bourama is gebaseerd op melodieën die gespeeld werden voor de beroemde generaal van Samory, Kémè Bourama, bij zijn terugkeer in Mandé na de strijd.

- Mogo lanyinibaga** (Malinké lied uit Kita)
 solist Souadou Soumano
 koras Sidiki Diabaté (solo)
 Djélimady Sissoko no. 1
 (begeleiding)
 balafons Djélimady Diabaté (begeleiding)
 Loutigui Diabaté (solo)
 koor Dogomani Dagnon, Oumou
 Tounkara, Manian Damba

Mogo lanyinibaga is een onruststoker die de meisjes van het dorp tracht te verleiden. Met dit lied, gezongen op het dorpsplein in het maanlicht, dagen de meisjes hun tegenstander uit.

Cisseba (populair Mandé lied)

Uitgevoerd door het gehele ensemble.

- solist Dogomani Dagnon

Cisseba is een loflied op de verstandhouding tussen gehuwde vrouwen. Het is tevens een danklied voor al degenen die zich verdienstelijk maken door te zorgen voor kinderen van anderen.

N.B. Het is mogelijk dat er in dit programma enige wijzigingen zullen worden aangebracht.

Mali

Mali is een van de gebieden, waar we zowel kenmerken van zwart-Afrikaanse muziek, als van Arabische muziek vinden. Deze twee stijlen zien we heel duidelijk bij de Griots, die binnen het heersende kasten-systeem een aparte plaats innemen als professionele musici. Hun maatschappelijke status is echter laag, maar zij worden goed betaald voor hun diensten, want muziek neemt een essentiële plaats in bij veel belangrijke gebeurtenissen.

De muzikale invloeden van de Islam zijn vrij gemakkelijk te herkennen. De zang van neger-Moslemzangers wordt gekenmerkt door snelle vibrato's en een nasale klank. Wanneer de zang wordt begeleid op instrumenten, zijn de complexe ritmes en meerstemmigheid, die kenmerkend zijn voor de muziek van zwart-Afrika, afwezig, waarbij vaak gebruik wordt gemaakt van strijkinstrumenten en hobo-achtige instrumenten.

Naast deze muziek, die wordt gebruikt voor religieuze Moslem-gezangen, kennen de Griots ook de ingewikkelde poly-ritmiek en meerstemmigheid, vergelijkbaar met die van het Guinea-kustgebied, die voornamelijk gebruikt wordt voor niet-religieuze dansen. Daarnaast maken zij gebruik van mengvormen, zoals b.v. het zingen van 'heidense' lofliederen met een geknepene, Noord-Afrikaanse neusstem.

Een typisch Griot-instrument is de kora. Deze harp-luit is gemaakt van een kalebas, waar een gedeelte van afgesneden is. Over de opening is een huid gespannen, en dit geheel dient als resonator. Op het vel staat een kam, waarlangs aan beide zijden snaren lopen. Deze zijn aan één kant aan de klankkast vastgemaakt, het andere uiteinde zit aan de hals, die in het vlak van het vel aan de kalebas is bevestigd. Doordat de snaren aan twee zijden langs de kam lopen, ontstaan er twee rijen snaren, die resp. met de linker- en rechterhand getokkeld worden. Behalve als begeleidingsinstrument voor zang, worden er ook vaak instrumentale stukken op gespeeld, bij voorkeur als duet. De melodie komt tot stand door improvisatie op en variatie van een thema. Een aan de kora verwant instrument is de balafon, die afwijkend gestemd is.

Bij de Griots vinden we verder verschillende soorten trommels en fluiten, zowel van Afrikaanse als van Arabische herkomst, evenals rietinstrumenten en viool-achtige instrumenten, die invloed van de Islam verraden.

- 16 juni Den Haag, Openluchttheater
Zuiderpark, 20.30 uur
17 juni Nijmegen, Stadsschouwburg,
20.00 uur
18 juni Amsterdam, Tropenmuseum
(Lichthal), 20.15 uur

Madagascar, Ensemble Voninavoko

Orkest met traditionele instrumenten

Ny Kamboty De wezen

Op een korte melodie wordt het bittere lot van de kinderen bezongen, die geen ouders meer hebben. Als ze weggaan laten ze een leeg huis achter; als ze thuiskomen, treffen ze er niemand aan. Ze hebben nare dromen en voelen zich verloren bij het opstaan. Men moet ze helpen en troosten.

Afindrafindrao Zet je in beweging

Dit is een traditioneel danslied, dat vaak bij het begin van een bijeenkomst gezongen wordt, om iedereen meteen in de juiste stemming te brengen.

De rijstbouw op de hoogvlakte

Op de in het midden van het eiland gelegen hoogvlakte heeft de bouw van de zg. 'berg-rijst' niet alleen behoefte aan veel water, maar ook aan een groot aantal bewerkingen, die in enige taferelen wordt uitgebeeld.

Rodorodoy Loop in snelle pas

Hierin wordt de diepe vreugde tot uitdrukking gebracht over de resultaten van zware lichamelijke arbeid. Bijna een ritueel met een heilig karakter.

Een dramatische liefdesgeschiedenis

Aan de hand van een jaloeziedrama tijdens een feestelijke bijeenkomst, worden in vijf taferelen enkele aspecten van volkskunst en gebruiken in de zuidoostelijke provincie Tulear getoond.

1. Feest om de terugkeer van een zoon.
2. Beko. De beste dansers brengen karakteristieke figuren.
3. De juist teruggekeerde zoon wint een al verloofd meisje voor zich. De rivalen vechten tot één van beiden dood is.
4. Een medicijnman snelt toe, een tegelijkertijd vereerde en gevreesde persoonlijkheid. Met rituele gebaren en gezang brengt hij de dode weer tot leven.
5. Lieder over het water en de hardheid van het leven.

Famadihana

Terugkeer van de doden

Bij de bewoners van de hoogvlakte verblijven de doden te midden van de levenden. De graven van de voorvaders liggen in de onmiddellijke omgeving van de woningen. Heilige plicht van de nabestaande is de handgeweven zijden lijkwade te vernieuwen als die niet mooi meer is. Bij deze gelegenheid kan geestelijk contact met de dode plaats hebben. Er worden familieleden en vrienden bij uitgenodigd.

Famadihana Tocht naar het graf

Famongarana Het openen van het graf

Het lijk wordt in een mat gehuld; terwijl de jongeren en ouderen een dans uitvoeren, houden de nabestaanden de dode op hun knieën en tonen daarmee hun diepe verbondenheid. De

mannen hullen de dode in een nieuwe lijkwade. Ondertussen zingen de nabestaanden een afscheidslied.

Fanitrihana Met een herbegravenis wordt de ceremonie beëindigd.

Madagascar

De muziek van Madagascar neemt een wat bijzondere plaats in t.o.v. de muziek van zwart-Afrika. Door zijn ligging is het eiland tamelijk intensief in contact geweest met andere culturen, waarvan de belangrijkste die van Zuidoost-Azië, met name Indonesië is. De bewoners van Madagascar spreken Maleis-Polynesische talen, die in de buurt van Indonesië ontstaan moeten zijn. Zoals bekend heeft Indonesië een eeuwenoude muziekcultuur, waarbinnen bronzen, ijzeren en houten instrumenten van het xylofoon-type een vooraanstaande plaats innemen.

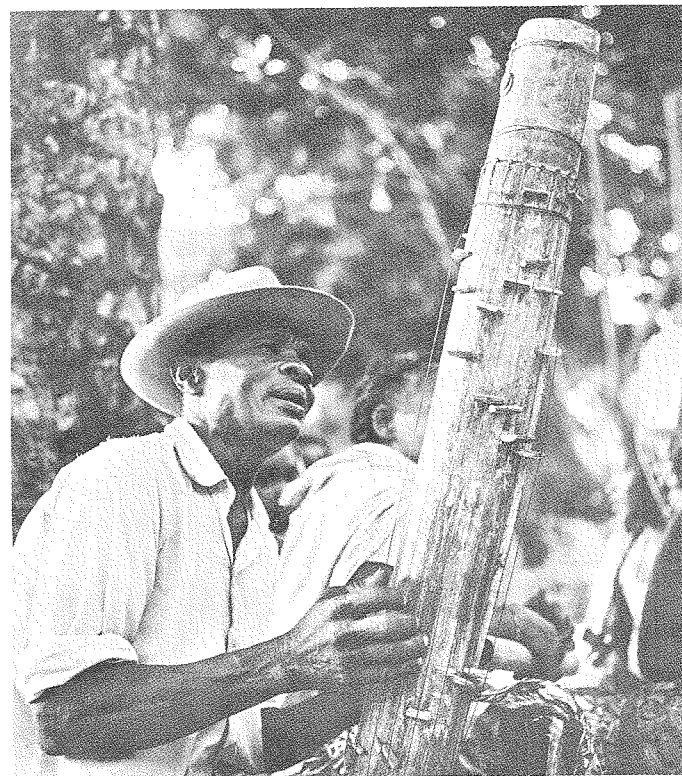
Het is opmerkelijk dat in het oostelijke deel van het zuiden van Afrika bij de Chopi-stam orkesten voorkomen, die bestaan uit zes of meer xylofoons van verschillende afmetingen. Er zijn aanwijzingen voor, dat de xylofoon via Madagascar vanuit Indonesië op het Afrikaanse vasteland is geïntroduceerd, zo'n 1000 jaar geleden. Ook is het mogelijk dat de xylofoon al bekend was (de eenvoudigste typen vindt men over de gehele wereld), maar dat de Indonesische cultuur de richting waarin de xylofoon en de bespeling ervan zich hebben ontwikkeld, heeft beïnvloed.

Ook de valiha, die beschouwd wordt als het 'nationale instrument' van Madagascar, is waarschijnlijk afkomstig uit Indonesië. Dit instrument bestaat uit een bamboe buis, waarlangs 16 snaren zijn gespannen. Deze snaren zijn tegenwoordig meestal van staal, maar bestaan ook wel uit van de buis losgesneden strippen bamboe, die gespannen worden door er aan de uiteinden een brug onder te schuiven. Er zijn vele vormen die sterk variëren in grootte (snaarlengtes van ong. 18-80 cm.), en materiaal, want tegenwoordig vinden we b.v. ook valiha's die gemaakt zijn van een houten kist, waarlangs de snaren gespannen worden. De valiha wordt gebruikt als solo-instrument of in een ensemble, vaak ter begeleiding van zang. Naast Indonesische vinden we op Madagascar ook invloeden terug van Europese, Afrikaanse en Arabische culturen. Dit is voornamelijk merkbaar aan de instrumenten en hun gebruik. Van Afrikaanse oorsprong zijn b.v. spleettrommels, muziekbogen, verschillende soorten membraantrommels, cithers en dierenhoorns. Hobo-, viool- (rabab) en luitachtige instrumenten zijn waarschijnlijk afkomstig uit de Arabische wereld. Met de Europese missionarissen kwamen violen, accordeons, trompetten en snaartrommels op Madagascar terecht.

Hoewel Madagascar mogelijk een belangrijke rol heeft gespeeld in de ontstaansgeschiedenis van sommige aspecten van de Afrikaanse muziek, als ontmoetingspunt tussen twee culturen (Afrika-Indonesië), is er merkwaardig genoeg weinig bekend over de muziek van Madagascar en de plaats die zij inneemt in de samenleving. Bovendien wordt het eiland bewoond door 19 verschillende stammen, zodat er zeker verschillende muziekstijlen bestaan.

Dat ook op Madagascar muzikmaken samengaat met belangrijke sociale gebeurtenissen blijkt o.a. uit de Rodorodoy, een op de valiha gespeeld stuk, dat uiting geeft aan de vreugde die heerst na het binnenhalen van de oogst. Deze gebeurtenis heeft een ceremonieel/religieus karakter. Dit geldt ook voor de Famadihana, de terugkeer van de doden. Bij de meeste volkeren bestaat er een scheiding tussen het rijk van de levenden en het rijk van de doden. Volgens de bewoners van de hooglanden van Madagascar

blijven de doden echter temidden van de levenden. De graven van de voorvaders bevinden zich dan ook in de onmiddellijke nabijheid van de huizen. De ceremonie bestaat uit het vernieuwen van de handgeweven zijden lijkwade. Bij deze gelegenheid treedt men niet alleen lichamelijk, maar ook geestelijk in contact met de overledene. De ceremonie wordt besloten met een afscheidslied, waarna de dode opnieuw begraven wordt.

Valiha.

- 17 juni Rotterdam, De Doelen
(Grote Zaal), 20.15 uur
18 juni Utrecht, Muziekcentrum
Vredenburg, 20.15 uur
19 juni Amsterdam, Tropeninstituut
(Grote Aula), 20.15 uur

Nigeria-ensembles

Dundun-trommelensemble
De sprekende trommel
Dundun-dansen
Xylofoon-muziek
Solo van Dan Maraya

zang en luit

Naraguta Dansen
Bata-trommels
Bata-dansen
Een koninklijke begroeting

Het programma wordt
gelardeerd met volksliedjes uit
verschillende delen van Nigeria.

Xylofoon, Guinea, zonder calebas.

Nigeria (Guinea-kustgebied)

In Nigeria is de traditionele muziek de belangrijkste en meest populaire muzieksoort. Uit deze muziek valt af te leiden, dat er in de loop der tijd culturele interactie heeft plaatsgevonden tussen Nigeria en andere delen van Afrika. Ten eerste zijn er sporen van Arabische elementen terug te vinden, die het resultaat zijn van de vermenging van Nigerianen met volkeren uit Noord-Afrika. Ten tweede lijken sommige aspecten van de Nigeriaanse muziek zo op die van muziek uit het zuidelijke deel van Afrika dat men zou kunnen concluderen dat Nigerianen een historische relatie gehad hebben met volkeren die ten zuiden van Nigeria leven.

Behalve de traditionele muziek komen er ook veel moderne typen muziek voor, waarvan sommige zich onder invloed van Westerse (Europese) muziek hebben ontwikkeld. Hiertoe behoren o.a. kerkmuziek, kunstmuziek die gebruik maakt van het Westerse muzikale idioom, en popmuziek.

De traditionele muziek in Nigeria gaat samen met sociale gebeurtenissen zoals geboorte, bruiloften, begrafenis, installering van chiefs, oogst e.d. De traditionele muziek is tevens sterk verbonden met andere kunsten zoals literatuur en dans. Poëtische teksten worden niet alleen in liederen, maar ook in puur instrumentale muziek gebruikt.

Doordat vele Nigeriaanse talen toontalen zijn, d.w.z. dat de intonatie van een woord bepalend is voor de betekenis, kunnen muziekinstrumenten gebruikt worden voor communicatie, b.v. de sprekende trommen van de *Yoruba*. Instrumenten die in Nigeria voorkomen zijn: xylofoons, luiten, harpen, trompetten, hobo's, ijzeren klokken, *sanza's*, fluiten, panfluiten, spleettrommen, ratels, cithers en vele soorten trommels. De verspreiding van deze instrumenten over Nigeria verschilt per instrument. Ratels, klokken en membraantrommels vinden we in geheel Nigeria. Xylofoons overheersen in het oostelijke deel en worden verder nog in het noord-oosten gevonden. Snaarinstrumenten zijn kenmerkend voor het noorden en oosten, *sanza's* voor het zuiden. De belangrijkste trommels hebben de vorm van een zandloper, met twee vellen die door koorden gespannen worden, waardoor men de toonhoogte en het timbre kan beïnvloeden. Zij worden voornamelijk door de volkeren in de noordelijke staten van Nigeria (b.v. de *Hausa*) en door de *Yoruba* gebruikt.

De vokale muziek kent vele variëteiten: solozang, eenstemmige koorzang, meerstemmige koorzang en zang met afwisselend solist en koor. Unisonozang is karakteristiek voor de vokale muziek van de *Hausa*. Bij de *Yoruba* komen unisone en polyfone koorzang naast elkaar voor. In de oostelijke streken is de muziek polyfoon.

Er bestaan twee typen liederen: liederen met een vaststaande melodie en 'chants' die tussen spreken en zingen inliggen (vgl. recitatief). We kunnen daarbij twee belangrijke zangstijlen onderscheiden: nasale stijl, die algemeen voorkomt in die gebieden die een sterk Islamitische cultuur hebben (b.v. *Hausa* en *Oyo-Yoruba*), en de 'open throated' stijl, kenmerkend voor die gebieden die slechts weinig beïnvloed zijn door de Islam, zoals de oostelijke staten van Nigeria.

Ibo

Bij de Ibo in het oosten van Nigeria wordt muziek in het algemeen gemaakt door niet-professionele musici, die er een ander beroep (meestal boer) op na houden. Deze mensen kunnen als musicus een hoog aanzien krijgen. Muziek en dans vormen een belangrijk deel van de talrijke religieuze riten (christelijk en traditioneel) en begrafenisceremonieën. Instrumentale muziek heeft i.h.a. een meer ceremonieel dan wereldlijk karakter, en wordt door de Ibo het meest gewaardeerd. De vokale muziek bestaat o.a. uit werkliederen, wiegeliëdjes, oorlogsliederen en liederen waarin commentaar wordt geleverd op allerlei situaties die zich in het dagelijks leven kunnen

voordo. Het zingen van hymnes maakt een belangrijk deel uit van het ritueel van de Christelijke kerken die daar aanwezig zijn. Xylofoons behoren tot de voornaamste instrumenten in de oostelijke delen van Nigeria. Er zijn twee typen van Nigeriaanse xylofoons te onderscheiden: 1) xylofoons waarvan de toetsen verwisselbaar zijn, deze komen bijna alleen voor in het oosten van Nigeria; de uitgeholde stam van een bananeboom dient als resonator; zij produceren een zachte klank; 2) xylofoons met een vaste volgorde van toetsen; deze komen voornamelijk voor in het noorden van Nigeria; dierenhoorns dienen als resonator; ze produceren een zoemend geluid.

Yoruba

De instrumentale muziek van de Yoruba wordt gekenmerkt door het trommenspel, vooral in centraal-Yorubaland, waar de Oyo-Yoruba leven, de belangrijkste subgroep. Een groot deel van de muziek heeft een ceremoniële en/of religieuze functie. Zo worden bezoekers van een paleis van een Yoruba-koning verwelkomd door paleis-drummers, die de aankomst van een bezoeker aankondigen door zijn erenamen op de sprekende trommels te spelen. Afhankelijk van de status van de bezoeker wordt deze door een solo-trommel of een compleet ensemble aangekondigd.

De Yoruba kennen verscheidene culten rondom de vele goden die zij vereren. Voor deze culten worden verschillende trommelfamilies gebruikt. Elke god wordt bovendien gekenmerkt door bepaalde uitgesproken ritmes. Het Dundun-orkest is het belangrijkste en meest populaire trommelorkest van de Yoruba. Dit orkest is niet aan een bepaalde context gebonden en kan dus bij alle gelegenheden, religieus en wereldlijk, worden bespeeld. Dit orkest bestaat uit verschillende combinaties van zandloper-vormige trommels met spankoorden, van verschillende toonhoogte en grootte, gecombineerd met de Gudugudu, een kleine, éénvellige keteltrommel, waarop twee tonen gespeeld kunnen worden. Het aantal instrumenten binnen het Dundun-orkest varieert, maar de Lya alu (moedertrommel, waaraan vaak belletjes bevestigd zijn) en de Gudugudu zijn altijd aanwezig.

De Lya alu wordt bespeeld door de leider van het ensemble, de 'meesterdrummer'. Hij speelt complexe ritmische patronen tegen de ondersteunende ritmes van de andere trommels. De Lya alu is een sprekende trommel en de muzikale patronen die er op gespeeld worden zijn afgeleid van poëtische teksten. Er bestaan verschillende categorieën muziek die op de Dundun-trommels gespeeld kunnen worden, zoals muziek ter ere van goden, waarbij meestal niet gedanst wordt, en dansmuziek die bij religieuze en wereldlijke ceremoniën wordt gespeeld. Bij deze dansmuziek is het gebruik van poëtische teksten vrij beperkt. Bij de dans bestaat er een nauw contact tussen de meester-drummer en de dansers: de drummer dicteert dikwijls de bewegingen d.m.v. zijn sprekende trommel.

Bata-trommels behoren evenals de Dundun-trommels tot de meest belangrijke en universele trommels in Yorubaland. Terwijl Dundun-trommels vrijwel onbeperkt kunnen worden gebruikt, zijn de Bata-trommels gewijd aan de dondergod Sango en zijn vrouw Oya. Het Bata-orkest bestaat doorgaans uit vier instrumenten: Lya alu, Omele abo, Kudi en Omele ako. De laatste twee trommels zitten meestal aan elkaar vast en worden door één persoon bespeeld. Soms wordt er een vijfde trommel, Ejin, toegevoegd. De dansen ter ere van Sango worden i.h.a. ook door het Bata-orkest begeleid.

Ijala is één van de belangrijkste vormen van Oriki (lofzangen) van de Yoruba. Volgens sommige legenden heeft Ijala oorspronkelijk te maken met Ogun (de oorlogsgod van de Yoruba). Tegenwoordig wordt de Ijala uitgevoerd door de jagers, die Ogun vereren. De belangrijkste gelegenheid voor het zingen van Ijala is het jaarlijkse Ogun feest. Ijala wordt ook vaak gebruikt bij andere activiteiten van de jagersassociatie. Vanwege het onderhoudende karakter is Ijala niet beperkt tot Ogun of jagersceremoniën. Degenen die de Ijala uitvoeren worden dan ook regelmatig uitgenodigd om te zingen bij blijde gebeurtenissen zoals huwelijk of naamgeving van kinderen. Ijala is een hoog ontwikkelde kunst die aan de uitvoerenden hoge eisen stelt, omdat zij lange gedichten uit het hoofd moeten kunnen reciteren. De training is daarom intensief en kan wel twaalf jaar duren. Ijala bestaat uit solozang (zonder begeleiding) in een vrij ritme, afgewisseld met korte koorpassages in een strak ritme, begeleid door trommels. Toeschouwers kunnen de door het koor gezongen refreinen meezingen.

Afrikaanse muziek

De ensembles uit Nigeria, Madagascar en Mali, die met hun muziek het grootste aandeel hebben in het niet-Westerse gebeuren van het Holland-Festival, geven een duidelijke illustratie van het feit, dat 'de muziek van zwart-Afrika' niet bestaat. De overeenkomsten zijn weliswaar aanwijsbaar, maar de grote verscheidenheid aan muzikale kenmerken en gebruiken treedt toch wel het meest op de voorgrond. Hoewel we natuurlijk niet uit het oog moeten verliezen, dat de muziek die te horen zal zijn geheel uit haar context is gelicht, en daarom slechts de klank gemeen heeft met de eigenlijke gebruikssituatie, is dit toch een unieke gelegenheid om kennis te maken met verschillende aspecten van muziek, zoals die in Afrika op dit moment bestaat. Juist dit laatste maakt de gebeurtenis zo belangrijk, omdat de muziek ons daardoor iets kan doen begrijpen van de samenlevingen waarin zij een vaak essentiële plaats inneemt.

In dit opzicht zijn veranderingen die tegenwoordig plaats vinden ten gevolge van invloeden uit b.v. de Westerse wereld even interessant: zij zijn niet meer of minder dan een volgende stap in de ontwikkeling van 'authentieke' muziek, die op precies dezelfde manier in de loop der eeuwen is ontstaan.

Verskillende culturen

De inwoners van Afrika behoren tot een groot aantal, vaak sterk verschillende, culturen, die bovendien in de loop der eeuwen op verschillende manieren in aanraking zijn gekomen met volkeren van andere continenten. Afrika kent dan ook een grote verscheidenheid aan muzikale tradities.

Cultuurpatronen verschillen afhankelijk van voorwaarden die de omgeving (grasland, tropisch oerwoud etc.) stelt. Dit vindt zijn neerslag in sociale en religieuze instellingen, materiële culturen, en in de kunst. Migratie, oorlogen, hongersnood en andere crises zorgden voor vermenging van bepaalde bevolkingsgroepen. Er vindt culturele interactie plaats en dit resulteert in het lenen van culturele elementen van andere groepen en aanpassing daarvan aan de eigen cultuur. Dit geldt ook voor de muziek. Als gevolg van deze uitwisseling komt het voor dat bepaalde muzikale elementen dezelfde naam hebben in verschillende gebieden of verschillende namen, maar dezelfde kenmerken. Vooral aan de verspreiding van bepaalde muziekinstrumenten, b.v. de xylofoon, is te zien hoe Afrikaanse samenlevingen elkaar overlappen en op elkaar inwerken.

Er zijn een aantal factoren die een grote invloed hebben gehad op de ontwikkeling van Afrikaanse samenlevingen. Islamitische en Arabische culturen hebben vooral hun stempel gedrukt op het savannengebied van West-Afrika, de kuststrook van Oost-Afrika en de Soedan. De muzikale invloed bestaat voornamelijk op het gebied van de instrumenten: bepaalde soorten trommels, luiten, dubbelrietinstrumenten en lange trompetten werden overgenomen en geïntegreerd in de plaatselijke muziekculturen. De Arabische invloed bleef verder beperkt tot vrij oppervlakkige aspecten van de Arabische muziekstijl. Bepaalde vokale technieken van de islamitische zangstijl werden overgenomen. Het gehele Arabische muzieksysteem van melodische en ritmische modi is echter nergens terug te vinden. Sommige islamitische gemeenschappen, b.v. de Yoruba in Nigeria, maken muzikaal een scheiding tussen islamitische aangelegenheden en andere religieuze en sociale gebeurtenissen.

De Europeanen hebben door hun handel met Afrika, de verspreiding van het Christendom en door kolonialisatie eveneens een grote invloed gehad op Afrikaanse culturen en dus ook op de muziek. De continuïteit van de traditionele muziek werd, zonder opzet echter, gewaarborgd door het weren van traditionele musici en hun muziek uit de kerk en

opvoedingsinstellingen, die de meest directe bronnen van westerse muzikale invloeden vormden.

Degenen die regelmatig te maken hadden met de westerse cultuur en van participatie in de traditionele muziek werden uitgesloten, vormden nieuwe groepen, die zich identificeerden met verschillende soorten westerse muziek. Deze nieuwe muzikale subculturen uiteten zich in nieuwe composities, die zich in twee richtingen ontwikkelden, n.l. de moderne populaire muziek, waaronder de Highlife van West-Afrika en de Kwella van Zuid-Afrika; en nieuwe vormen van kunstmuziek bestemd voor kerk, opvoedingsinstellingen en concerten.

De laatste tijd is er een hernieuwde belangstelling voor de traditionele muziek ontstaan vanuit het zoeken naar de eigen Afrikaanse identiteit en de groeiende bewustwording van de culturele verworvenheden van het verleden. Het behoud, de stimulering en re-creatie van deze traditionele muziek maken nu deel uit van de culturele politiek van een groot aantal Afrikaanse regeringen.

Wie spreekt over de algemene kenmerken van Afrikaanse muziek heeft het in feite over zeer globale generalisaties van stijlen, die alle hun eigen karakteristieke muzikale uitingsvormen hebben. Het gaat daarbij vooral om de structuur van de muziek en de plaats die zij inneemt in de samenleving. Bovendien bestaan er binnen één muziekcultuur vrijwel altijd meerdere muzieksoorten die ieder hun eigen functie en betekenis hebben, zoals b.v. ceremoniële (religieuze) en wereldlijke muziek, die meestal als aparte categorieën binnen een cultuur worden beschouwd.

Cultuurgebieden

Om enig overzicht te krijgen over de muziek van zwart Afrika kunnen we een indeling maken in vier gebieden, waarbinnen de muzieken van de verschillende culturen grote overeenkomsten vertonen.

1. Het westelijke deel van de zuidelijke punt van Afrika heet het Khoi-San gebied. Hier wonen de Bosjesmannen en de Hottentotten. De samenlevingen binnen dit gebied zijn niet bijzonder ingewikkeld en bestaan voornamelijk uit rondtrekkende nomaden.

2. Het oostelijke deel van Afrika, ten zuiden van Ethiopië, heet het 'Oostelijk veeteeltgebied'. De culturen zijn ingewikkeld en gebaseerd op de veeteelt. Er zijn enkele zeer grote, machtige stammen, die heersen over aangrenzende, kleinere stammen, waarbij een soort kastensysteem in stand wordt gehouden.

3. De zuidkust van de westelijke uitstulping van Afrika (Ghana, Nigeria, Ivoorkust, Liberia) heet de Guinea-kust. Dit gebied kent geen veeteelt; het wordt gekenmerkt door een uitgebreide politieke organisatie die, voordat de Europeanen de gebieden kolonialiseerden, grote koninkrijken heeft gekend. Uit dit gebied komen zeer fraai uitgesneden houten maskers.

4. Het Congo-gebied, ten noorden van het Khoi-San gebied vormt in feite de overgangsstreek tussen de oostelijke veeteeltgebieden en de Guinea-kust. Eigenschappen van beide vinden we hier vaak gecombineerd. In de Oerwouden leven nog tamelijk geïsoleerde groepen, waaronder een aantal Pygmeeën-stammen. De beeldende kunst is in het Congo-gebied zeer hoog ontwikkeld.

Eigenlijk is er nog een vijfde gebied, namelijk de strook direct boven de Guinea-kust, waarbij o.a. de noordelijke delen van Ghana en Nigeria horen. De culturen in deze streek lijken veel op die van de Guinea-kust en het Congo-gebied, maar een groot deel van de bevolking is moslem. Het gebied ten noorden van de Sahara behoort bij de Arabische traditie, die geheel andere kenmerken vertoont dan de Afrikaanse, en hier dan ook buiten beschouwing blijft.

Algemene kenmerken

Afrikaanse muziek kenmerkt zich in het algemeen door de enorme verscheidenheid aan instrumenten, die afzonderlijk worden bespeeld, als

begeleiding van zang, of in kleine ensembles. Er bestaat een sterke tendens om tenminste twee 'verschillende' muzikale gebeurtenissen tegelijk te laten plaatsvinden: meerstemmigheid is een zeer veel voorkomend verschijnsel. Dit geldt niet alleen voor de polyritmische structuren van de drum-ensembles, maar ook bij het bespelen van één enkel instrument worden er vaak manieren toegepast om tenminste een tweestemmigheid te produceren.

De belangrijkste plaats wordt ingenomen door de slaginstrumenten, zoals drums, xylofoons, ratels, etc., die alle bijdragen tot het sterk ritmische karakter van de Afrikaanse muziek. De melodieën komen voornamelijk tot stand door variatie van of improvisatie op korte melodische motiefjes: er is meestal geen vaststaande melodie. De belangrijkste melodische intervallen zijn grote sekundes en kleine tertsen.

Meer dan elders wordt de muziek geassocieerd met dans. De muziek is sterk verwant met de taal. Het belangrijkste kenmerk is misschien wel de tweedeling die bij het maken van muziek vrijwel altijd terug te vinden is: de melodieën bestaan meestal uit twee delen ('voorzin-nazin'), meestal responsoriaal/antifonaal uitgevoerd, d.w.z. de leider/een koor zingt de voorzin, een koor de nazin. Ook de meerstemmigheid is vaak zo georganiseerd dat er twee groepen vokalisten of instrumentalisten zijn, die ieder hun eigen partij hebben.

Het noordelijkste gedeelte van zwart Afrika, d.w.z. vlak tegen de Sahara aan, vertoont bijna de tegenovergestelde kenmerken, omdat daar de invloed uit de Arabische wereld groot is: we komen hier veel solo-uitvoeringen tegen, eenstemmigheid, instrumenten zonder uitgesproken ritmisch karakter (violachtige instrumenten, hobo's), waarbij veel meer gebruik wordt gemaakt van kleine intervallen, zoals kleine sekundes. Een aantal volkeren, zoals b.v. de Hausa uit Nigeria, gebruikt muziek van beide stijlen, dus zowel Afrikaans als Arabisch georiënteerde muziek.

Muziek en gebruik

In traditionele Afrikaanse maatschappijen is muziek-maken in het algemeen een sociale aangelegenheid. Degenen die voor bepaalde groepsactiviteiten samenkomen, behoren meestal tot dezelfde etnische of linguïstische groep. De basis van het muziekmaken ligt in de gemeenschap, die bestaat uit die leden van een etnische groep die bij elkaar wonen (bv. dorp, stad) en die dezelfde lokale tradities, normen en waarden delen. De sociale samenhang in zulke groepen is in het algemeen erg groot. Betrokkenheid bij collectief gedrag en sociale banden worden in een bepaalde gemeenschap versterkt door georganiseerde sportevenementen, feesten, festivals, sociale en religieuze ceremonieën of riten. De uitvoering van muziek in een dergelijke context heeft meerdere functies in relatie tot de gemeenschap: mensen hebben de mogelijkheid om te delen in een collectieve ervaring, om aan muziek mee te doen als vorm van gemeenschapservaring en om muziek te gebruiken als uitdrukkingsmiddel van de gevoelens die in de groep leven. De nadruk op groepservaring betekent niet dat er geen individuele muziek wordt gemaakt. Individuele muziek is vaak gerelateerd aan het persoonlijke leven en de individuele economische activiteiten.

Welke muziek op een bepaald moment wordt uitgevoerd, hangt af van de sociale gelegenheid en degenen die erbij betrokken zijn. Er kan in ieder geval een onderscheid worden gemaakt tussen ceremoniële (religieuze) en wereldlijke muziek. Om een indruk te geven van de vaak ingewikkelde indeling van muzieksoorten: de Bahoetoe-stam uit Roenda-Boeroendi heeft tenminste 24 verschillende categorieën van liederen voor sociale gebeurtenissen: muziek die door professionele musici wordt gespeeld voor 'entertainment'; drankliederen; liederen als eerbetoon aan de chieft; jacht-, oogst-, en werkliederen; liederen voor de geboorte van een kind; obscene liedjes; etc. Sommige van deze soorten worden nog verder onderverdeeld,

zoals b.v. kano-liederen, die verschillen naarmate men met de stroom mee, tegen de stroom in, etc. moet peddelen. Het is hierbij belangrijk te bedenken, dat deze klassifikatie door de Afrikanen zelf is ontwikkeld, en dat de muziek vaak deel uitmaakt van die activiteiten, die het belangrijkste zijn om de samenleving in stand te houden. In dit verband kunnen we rustig stellen, dat muziek in een Afrikaanse samenleving een veel grotere of belangrijker rol speelt dan in onze westerse beschaving.

De manier van benoemen en klassificeren van muzikale genres wijst op een interne organisatie die aan de muziek van een bepaalde samenleving ten grondslag ligt en die muziekstukken bij elkaar groepeerd en/of ze relateert aan een specifieke context. Deze interne organisatie houdt een zekere mate van sociale controle in. De muziek voor een rite, ceremonie of festival kan in het algemeen niet in een andere context worden uitgevoerd. De keuze van instrumenten wordt op dezelfde wijze bepaald: speciale drums, bespeeld ter ere van bepaalde goden, mogen niet bespeeld worden bij een andere gelegenheid. Indien wel dezelfde instrumenten worden gebruikt, kan het repertoire verschillen.

Het participeren in muziek kan een vrijwillige activiteit zijn of een verplichting, verbonden aan een bepaalde sociale groep. In een hiërarchische maatschappij, zoals die van de Hausa in Noord-Nigeria, kan muzikale activiteit verbonden zijn aan een bepaalde sociale klasse, die vaak een lage status heeft. De hogere klasse participeert dan slechts passief, d.w.z. als luisteraar en laat het muziekmaken over aan b.v. professionele musici.

Het muzikale leven in een Afrikaanse gemeenschap is dus meestal niet uitsluitend beperkt tot spontane groepen en hun activiteiten. Er zijn ook georganiseerde groepen, waarbinnen de rollen en verantwoordelijkheden zijn verdeeld over de leden. Deze groepen vormen min of meer permanente eenheden binnen de sociale organisatie van een samenleving. Er bestaan twee typen: groepen bestaande uit professionele musici die of verbonden zijn aan traditionele instellingen, zoals de ambachtsgildes van de Hausa in Nigeria, of zelfstandig werken en gehuurd kunnen worden voor allerlei gelegenheden; en sociale groepen die kenmerkende eigen muziek uitvoeren, b.v. de leden van de jagersassociatie van de Yoruba in Nigeria.

Actieve participatie in muziekmaken wordt aangemoedigd, maar de wijze waarop dit plaatsvindt wordt bepaald en beperkt door de situatie en de soort muziek, en is tevens afhankelijk van de vaardigheid en kennis van degene die wil participeren.

De kwaliteiten die men verwacht van musici in het algemeen of de specialist in het bijzonder verschillen per muzikale cultuur. Hierover is dan ook weinig concreets te zeggen. Dit geldt ook voor de vraag wie musicus wordt en waarom. Elke muziekcultuur heeft zijn eigen opvattingen over muziek en het normen- en waardenstelsel met betrekking tot muziek, wat tot uiting komt in het waarneembare gedrag.

Hoewel musici een essentiële rol spelen in een samenleving, worden ze vaak beschouwd als mensen met weinig status: musici zijn drinkers, hebben schulden, zijn onbetrouwbaar, etc. Vanwege hun belangrijke functie worden ze echter getolereerd en vaak ruimschoots beloond voor hun diensten.

Instrumenten

Hoewel Afrikaanse muziek vaak direct geassocieerd wordt met drums, komen er zeer veel andere instrumenten voor. De vokale muziek speelt eveneens een grote rol.

Zoals eerder vermeld, is het ritme één van de belangrijke kenmerken van de Afrikaanse muziek. Vandaar dat de slaginstrumenten zo'n vooraanstaande plaats innemen. Ook bij de bespeling van blaasinstrumenten treedt het ritme sterk op de voorgrond, wat vaak bewerkstelligd wordt door hoketus-technieken, d.w.z. dat de tonen van de melodie verdeeld zijn over verschillende musici. Ook voor de snaarinstrumenten geldt, dat het ritme

belangrijk is. We vinden dan ook meer getokkelde dan gestreken instrumenten.

Onder de idiofonen (instrumenten waarbij het klanklichaam zélf trilt om de toon te produceren) is de xylofoon het meest verbrede instrument. Het aantal toetsen varieert van 1 tot 25. De grootste xylofoons liggen op de grond; de kleinste hangen met een band om de nek van de bespeler. In sommige streken bevinden zich onder de toetsen kalebassen, die als resonator functioneren, waardoor de toon luider wordt en langer naklinkt. Xylofoons worden vaak in ensemblevorm bespeeld. De eenvoudigste xylofoons (met één of twee toetsen) vinden we overigens over de gehele wereld.

Een typisch Afrikaans instrument, dat verwant is aan de xylofoon, is de sanza of mbira. Dit instrument bestaat uit een houten doosje, met daarop een brug. Over deze brug liggen naast elkaar een aantal metalen (soms rieten) tongen, die met de duim in trilling worden gebracht. Het instrument wordt daarom ook wel 'duim-piano' genoemd. Het wordt vaak gebruikt voor de begeleiding van zang, en in sanza-ensembles.

De stemming van zowel de xylofoons als de sanza's verschilt sterk van streek tot streek.

Onder de categorie idiofonen vallen verder nog vele soorten ratels, klokken, spleettrommels, e.d.

De membranofonen (trommels met een vel) kunnen onderscheiden worden in een aantal typen. De meest voorkomende hebben één vel en zijn tamelijk groot. De onderzijde is meestal gesloten. Er zijn echter ook drums met twee vellen, of met een open onderkant. De drums kunnen zowel met stokken als met de hand worden geslagen. De bespeling met de hand komt het meeste voor, waarbij veel verschillende effecten bereikt kunnen worden door verschillende vingers, de duim en de muis van de hand te gebruiken. Meestal worden de drums in groepen van drie of meer bespeeld. Vaak zijn bepaalde typen drums verbonden met bepaalde (rituele) gebeurtenissen. Aerofofonen (blaasinstrumenten) worden vaak bespeeld volgens de hoketus-techniek ('one man-one note'). Hoorns komen veel voor en zijn gemaakt van hout, ivoor of dierenhoorns. Zij worden vaak gebruikt voor het geven van signalen. Meestal hebben zij geen vingergaten, zodat alleen natuurtonen geproduceerd kunnen worden. Ook fluiten hebben vaak geen vingergaten.

De belangrijkste chordofonen (snaarinstrumenten) zijn cithers, harpen en vioolachtige instrumenten. De vormen en stemmingen van deze instrumenten zijn ontelbaar. Het eenvoudigste snaarinstrument is de muziekboog, die bestaat uit een buigzame stok, met een snaar gespannen tussen beide uiteinden. De snaar wordt getokkeld of geslagen met een stokje. Als resonator kan de mondholte of een kalebas gebruikt worden. We vinden in Afrika vele vormen van ensemblemuziek. Er zijn ensembles die bestaan uit een aantal gelijksoortige instrumenten (b.v. drums, xylofoons) en ensembles bestaande uit verschillende instrumenten (b.v. drums + ratels + klokken).

Muziek en taal

Drumsignalen kunnen worden gebruikt om boodschappen over een grote afstand door te geven. Ook hoorns kunnen hiervoor dienen. Soms hebben de signalen de vorm van een 'morse-code', maar vaker wordt het melodieverloop van de gesproken taal nagebootst: 'talking drums'. Een voorbeeld van de nauwe relatie tussen taal en muziek blijkt uit een bepaalde vorm van xylofoonmuziek, die voorkomt bij de Jabo uit Liberia. Een vorm van avondentertainment is het spelen van steeds herhaalde korte melodische fragmenten op grote xylofoons. Voor de argeloze luisteraar is dit 'gewoon muziek', maar door een aantal ingewijden worden de patronen herkend als melodiepatronen van gesproken zinnen, die commentaar geven op gebeurtenissen of op het gedrag van een lid van de stam, die dit zelf misschien niet eens opmerkt.

Alle genoemde karakteristieken komen natuurlijk niet in gelijke mate in iedere muziek van iedere stam in Afrika voor. Voor een iets nadere precisering kunnen we teruggrijpen naar de eerder aangegeven verdeling van zwart Afrika in vier cultuurgebieden. De voornaamste kenmerken van deze gebieden zijn:

Guinea-kust: strak ritme ('hot rythm'); het gelijktijdig gebruiken van verschillende metra (b.v. 12/8, 3/4, 4/4); gebruik van de responsoriale zangvorm, waarbij leider en koor elkaar afwisselen.

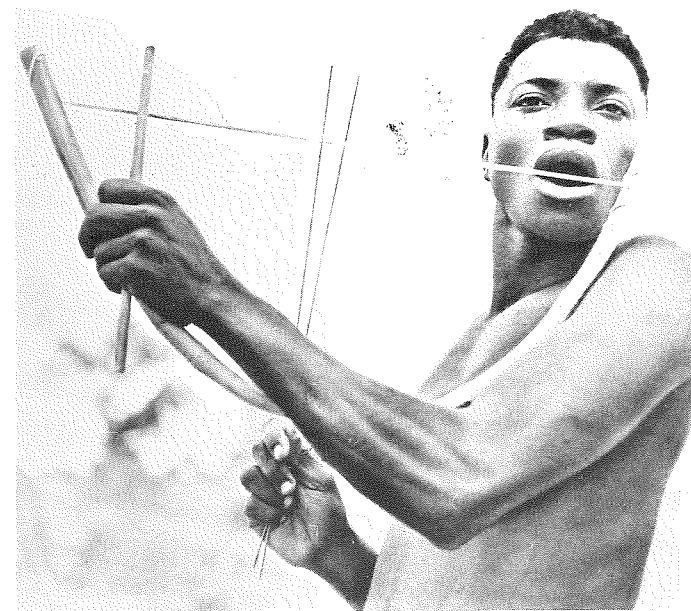
Congo-gebied: zeer grote verscheidenheid aan instrumenten en muzikale stijlen; nadruk op terts-intervallen in de meerstemmigheid.

Oostelijk veeteeltgebied: dit gebied heeft eeuwenlang enigszins onder invloed gestaan van de Islam: de ritmische structuren zijn veel minder complex dan aan de Guinea-kust en in het Congo-gebied; slaginstrumenten nemen hier dan ook niet zo'n vooraanstaande plaats in; in de meerstemmigheid neemt het kwint-interval een belangrijke plaats in.

Khoi-San: de muziek uit dit gebied vertoont veel overeenkomst met die van het Oostelijk veeteeltgebied, maar de vormen en instrumenten zijn eenvoudiger; de hoketus-techniek wordt hier veel toegepast.

Peter van Amstel

Renée Heijnen

Muziekboog (cariaria).